

PRAVO EVROPSKE UNIJE I REPREZENTATIVNI FUDBAL

Sažetak

Globalizacija i razvoj globalne ekonomije uticali su i na razvoj fudbala u Evropi i svetu. U radu se obrađuje odnos Evropske unije odnosno komunitarnog prava prema fudbalu. Evropska unija, kao specifična pravna struktura, od svoga postanka „izmiče” preciznom definisanju njene pravne prirode, dok se priroda fudbala menja, te pored igre postaje i važna privredna aktivnost. Odnos Unije prema fudbalu može da se podeli na dva razdoblja: prvo pre slučaja Bosman i drugo nakon njega. Oba perioda obeležava delatnost Evropskog suda pravde i povezivanje sporta a time i fudbala sa ekonomskom aktivnošću, što je potvrđeno i u slučaju Bosman. Ipak, od takvog stanovišta Suda postoji izuzetak koji se odnosi na mečeve reprezentativnih selekcija. Autori postavljaju problem i trude se da nakon kratkog opisa prakse Suda odgonetnu motive koji su doveli do njegovog takvog rezonovanja.

Ključne reči: *Evropska unija, Evropski sud pravde, pravo Evropske unije, fudbal, državljanstvo, reprezentacije.*

1. UKRATKO O PRAVNOJ PRIRODI EVROPSKE UNIJE I FUDBALU

Stanovišta koja se tiču pravne prirode Evropske unije nisu jednoznačna i u teoriji ih, najsumarnije gledano, ima nekoliko.¹ Prema jednom od njih, Osnivački ugovori su po načinu nastanka i svom pravnom dejstvu klasični međunarodni ugovori² i Evropska unija je klasična međunarodna organizaciji u smislu međunarodnog javnog prava. Ona stoga još uvek nije država,³ bez obzira na to

* Naučni saradnik, Institut za uporedno pravo u Beogradu, e-mail: m.stanic@iup.rs

** Istraživač saradnik, Institut za uporedno pravo u Beogradu, e-mail: j.rajic@iup.rs

¹ Ovaj rad je proistekao i na neki način čini logičnu celinu sa radovima M. Stanić, „Ključne tačke odnosa komunitarnog prava i fudbala”, u: *Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive* (ur. M. Stanić, D. Šuput), Institut za uporedno pravo, Beograd 2021, i V. Petrov, M. Stanić, „Reprezentativni fudbal i promena državljanstva – FIFA pravila”, u: *Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive II* (ur. M. Stanić, D. Šuput), Institut za uporedno pravo, Beograd 2022.

² S. Nešković, „Nacionalni subjekti međunarodnih odnosa i ograničeni suverenitet”, *Ekonomija: teorija i praksa* 2/2019, 84.

³ A. Dyevre, *European Integration and National Courts: Defending Sovereignty under Institutional Constraints?*, 3, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.952.94&rep=rep1&type=pdf>, 2. 11. 2021.

što postoji načelo suprematije prava Unije u odnosu na prava njenih država članica.⁴ Blisko tome, Evropski sud pravde u sudskoj praksi ističe da se Evropske zajednice ne mogu smatrati tipičnim međunarodnim organizacijama iako su osnovane međunarodnim ugovorom i stoga proizilaze iz međunarodnog javnog prava.⁵

Postoji i gledište koje uvažava zajedničke karakteristike Unije i federalnih struktura, ali naglašava da EU ne funkcioniše kao federalna država, što se vidi u njenom poređenju, na primer, sa Kanadom, Australijom, Nemačkom ili Sjedinjenim Državama.⁶ Dalje od toga ide stanovište da je Evropska unija jedna suverena federalna država u kojoj su države članice, zbog različitih pravnih tumačenja, faktički, iako možda ne i pravno, izgubile svoju suverenost i državnost.⁷ Postoje i predlozi da se Unija definiše kao konfederacija. Ipak, usled istorijskih iskustava, odnosno neuspeha konfederacija tokom istorije, takvo definisanje se izbegava.⁸ Na kraju, u jednom delu teorije traži se kompromis, pa se Unija shvata kao mešovita struktura koja prevazilazi definiciju tradicionalne međunarodne organizacije, te sadrži karakteristike i federacije i konfederacije.⁹

2. UKRATKO O FUDBALU

Kada je o fudbalu reč, to je sportska igra, prihvaćena skoro svugde gde se pojavila, koja u sebi sadrži mnoge komponente povezane kako sa psihofizičkom tako i sa socijalnom oblašću,¹⁰ i budi emocije i učesnika i gledalaca. Danas je neosporno da fudbal kao sport sa najmasovnijim brojem profesionalaca i rekreativaca na svim meridijanima, sa očiglednom globalnom popularnošću i najvećom zastupljenošću među sportovima u medijima,¹¹ predstavlja i društveni fenomen koji je doprinosom novih informacionih tehnologija postao najupečatljiviji simbol današnje globalizacije.¹² Na početku treće decenije XXI veka neosporno je da fudbal nije samo jedna grana sporta već i značajna privredna delatnost koja donosi ogromne prihode fudbalskim klubovima, medijskim kućama, proizvođačima

⁴ O. Hamulák, *National Sovereignty in the European Union: View from the Czech Perspective*, Springer, 2016, 23.

⁵ O. Hamulák, 15; B. de Witte, "The European Union as an International Legal Experiment", in: *The Worlds of European Constitutionalism* (ed. De Búrca, J. H. H. Weiler), Cambridge University Press, Cambridge 2012, 4838–4839.

⁶ A. Dyevre, 3.

⁷ V. Pavićević, V. Džamić, „Koncept suverenosti: razvoj i savremena tumačenja”, *Međunarodna politika* 1145/2012, 105.

⁸ B. de Witte, 50.

⁹ O. Hamulák, 8.

¹⁰ P. Opavski, „Fudbalski sport za treći milenijum”, u: *Srpski fudbal – stanje i perspektive* (ur. J. Šurbatović), Institut za uporedno pravo, Fudbalski savez Beograda, Beograd 2016, 139.

¹¹ D. Šuput, „Primena propisa Republike Srbije kao otežavajući faktor u procesu modernizacije srpskog fudbala”, u: *Srpski fudbal – stanje i perspektive* (ur. J. Šurbatović), Institut za uporedno pravo, Fudbalski savez Beograda, Beograd 2016, 31.

¹² J. Čirić, „Fudbal kao ogledalo društva”, u: *Srpski fudbal – stanje i perspektive* (ur. J. Šurbatović), Institut za uporedno pravo, Fudbalski savez Beograda, Beograd 2016, 109.

sportske opreme i suvenira i samim državama.¹³ U skladu s tim, posve je logično i očekivano da jedan ovakav sport bude zanimljiv pravnim porecima, pa samim tim i pravnom poretku Evropske unije, jer je postao nešto više od sporta, „najvažnija sporedna stvar na svetu” i društveni fenomen.^{14,15}

3. UKRATKO O RAZVOJU FUDBALSKOG PRAVA U OKVIRU EVROPSKE UNIJE

Fudbal je u decenijama iza nas postao nešto više od sporta, postavši praktično kulturni obrazac, način življenja, strast, kao i posao miliona. Ono što je zapravo još značajnije, fudbal, a naročito evropski, postao je profitabilna privredna granu koja raste neslućenom brzinom. U Evropi nacionalni fudbalski savezi i klubovi na godišnjem nivou dobijaju milijarde dolara ili evra, što od prodaje televizijskih prava, što od reklama, sponzorskih ugovora, prodaje ulaznica za fudbalske utakmice i prodaje igrača.¹⁶ Logično je da je ovakva tendencija fudbala kao sporta usloвила stvaranje pravnog odnosa između fudbala i Evropske unije.¹⁷ Drugim rečima, jedna takva ekonomska delatnost nije mogla ostati neprimećena od strane Evropske unije odnosno komunitarnog prava.

Razume se, valja naglasiti da je fudbal, i pored brojnih specifičnosti, zajedno sa ostalim sportovima regulisan na nivou Evropske unije. Pored toga, razlozi zbog kojih je sport uopšte postao deo komunitarnog prava, i pored neosporne važnosti ekonomskog aspekta, nisu samo ekonomske prirode već i sociološke i kulturološke, te pravila koja se odnose na sport zapravo ujedinjuju ekonomski i širi društveni pogled.¹⁸ Bez sumnje, sport, a u okviru njega posebno fudbal, ima društveni, ekonomski i kulturni značaj prepoznat u svim evropskim zemljama, a evropske institucije ga smatraju jednom od centralnih vrednosti evropskih društava. Stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora, 1. decembra 2009. godine, Evropska unija je prvi put stekla nadležnost u oblasti sporta i prepoznala njegovu specifičnost.¹⁹

U svakom slučaju, to ne znači da su organi Evropske unije počeli da se interesuju za sport, pa i za fudbal, tek oko 2009. godine, jer je i mnogo ranije rast jedinstvenog tržišta Unije, zasnovan na osnovnim ekonomskim slobodama Rimskog sporazuma, bio centralni „zamajac” za internacionalizaciju sportskog prava. U skladu s tim, Evropska unija je, sa željom da omogući dijalog sa zastupnicima sportskih organizacija, još 1991. godine formirala Evropski sportski forum čije

¹³ D. Šuput, „Sistem fudbalskih propisa”, u: *Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive* (ur. M. Stanić, D. Šuput), Institut za uporedno pravo, Beograd 2021, 123.

¹⁴ J. Čirić, 109.

¹⁵ M. Stanić, 100.

¹⁶ P. Closson, „Penalty Shot: The European Union’s Application of Competition Law to the Bosman Ruling”, *Boston College International & Comparative Law Review* 1/1998, 167.

¹⁷ R. Parrish, *Sports Law and Policy in the European Union*, Manchester University Press, Manchester 2003a, 9.

¹⁸ R. Parrish, „The Birth of European Union Sports Law”, *Entertainment Law* 2/2003b, 20.

¹⁹ Više o ovome vid. J. Čeranić Perišić, „Sport u Evropskoj uniji – na raskršću nadležnosti – implikacije primene člana 165”, u: *Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive II* (ur. M. Stanić, D. Šuput), Institut za uporedno pravo, Beograd 2022, 9–19; W. Gasparini, „Un sport européen?”, *Sociétés contemporaines* 69/2008, 49.

se sednice održavaju jedanput godišnje pod pokroviteljstvom Evropske komisije. Pored toga, Komitet ministara je 24. septembra 1992. godine usvojio Evropsku povelju o sportu koja je propagirala ideju *sport za sve*, gde je vrlo lepo uočena potreba za saradnjom između država, sportskih organizacija i pojedinaca.²⁰ U tom smislu ključnu ulogu je imao Evropski sud pravde u predmetima kao što su *Walrave* (C36/74), *Donà* (C13/76) i *Heylens* (C222/86), te u najvažnijem predmetu za fudbal *Bosman* (C415/93). Svi ovi predmeti pokazivali su tendenciju rastuće zainteresovanosti Evropske unije za sport.²¹ Logično, Sud je prvi bio pozvan da reaguje radi rešavanja spornih pitanja i odnosa, te je na neki način „utabao” put kasnijim normativnim promenama koje su finalizirane 2009. godine.

4. POSTAVLJANJE PROBLEMA

Pomenuta praksa Evropskog suda pravde je po mišljenju mnogih savremenih kritičara komercijalizacije sporta bila problematična jer je Sud sport posmatrao kroz „izobličavajuću prizmu” zakona tržišta.²² Međutim, svakom ljubitelju sporta, a naročito fudbala, jasno je da je ovakav pristup neodrživ kada se radi o emocijama, koje se posebno ispoljavaju tokom reprezentativnih utakmica. Fudbal je „prema rečima Džordža Orvela, jedini sport koji u periodu od 90 minuta uspeva zadržati fokus cele populacije na pripadnosti nacionalnoj grupaciji, a ujedno je i najpopularniji sport širom sveta, možda upravo fudbal pruža najbolji uvid u različite procese globalizacije. Nekada je bilo lako utvrditi ko za koga navija. Smatralo se da sport mora imati identitet, podrazumevajući pod tim identitet navijačke baze. Prodom globalizacije i krupnog kapitala u međunarodne sportske organizacije i institucije Evropske unije, lokalni identitet izgubio se i kod državnih reprezentacija.”²³ Drugim rečima, migracije u kontekstu međunarodnog fudbala kada igrači moraju izabrati, tj. promeniti državljanstvo kako bi igrali za drugu reprezentaciju predstavljaju drugu stranu medalje i možda su kontroverznija pojava od pojave profesionalnih fudbalera koji se kreću između različitih klubova na međunarodnom nivou, ali ostaju verni istoj reprezentaciji. Čini se da je prisustvo stranih fudbalera u nacionalnim timovima pomalo paradoksalno jer dovodi do sve veće „denacionalizacije” sportske nacije.²⁴ Svakako, ovi problemi su uočeni,²⁵ ide se ka njihovom rešavanju, ali

²⁰ M. Sever, *Pravni okvir transfera profesionalnih sportista*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerzitet u Beogradu, 2016, 324.

²¹ R. Parrish (2003b), 22.

²² D. Šuput, „Nastajanje sportskog prava Evropske unije”, *Strani pravni život* 2/2015, 100.

²³ I. Medić, „Neka pitanja državljanstva u sportu kao fenomen međunarodnog sportskog prava”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 2/2017, 415.

²⁴ G. van Campenhout, J. van Sterkenburg, G. Oonk, “Who Counts as a Migrant Footballer? A Critical Reflection and Alternative Approach to Migrant Football Players on National Teams at the World Cup, 1930–2018”, *The International Journal of the History of Sport* 11/2018, 1074, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09523367.2019.1581769>, 15. 11. 2022.

²⁵ L. Freeburn, “European Football’s Home-Grown Players Rules and Nationality Discrimination Under the European Community Treaty”, *Marquette Sports Law Review* 1/2009, 180, <https://scholarship.law.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1013&context=sportslaw>, 15. 11. 2022.

uprkos tome proces olakšane naturalizacije sportista uzima sve više maha. Države pribavljaju priliku za sticanje sportske slave, dok sportisti dobijaju šansu da učestvuju na velikim takmičenjima, što inače ne bi mogli zbog jake konkurencije u svojoj državi, te se koriste svim raspoloživim sredstvima da do takve mogućnosti dođu.²⁶ Pitanje je da li je u skladu sa načelom fer pleja, kako bi se to reklo sportskim terminom, odnosno sa načelom savesnosti i poštenja, rečeno pravnim jezikom, da se reprezentativni sport, reprezentativni fudbal pretvori u besomučnu kupovinu igrača i rezultata, bez suštinskog predstavljanja jedne države. Problem je prepoznat na nivou međunarodnih fudbalskih organizacija, ali je i pored svesti o njegovoj složenosti i postojanja normativnog okvira ovaj fenomen nedovoljno teorijski istražen.²⁷ Istraživanjem načina na koji se Evropska unija odnosi prema navedenoj pojavi ovde se pruža doprinos ovoj temi.

5. UKRATKO O POJMU DRŽAVLJANSTVA

U kontekstu ovog rada krucijalan je pojam državljanstva jer se reprezentativne utakmice odigravaju između državljana dve zemlje. Jasno je da državljanstvo ne predstavlja samo u fudbalu izuzetno značajan institut, nego je i element identiteta određenog fizičkog lica, pri čemu podrazumeva prava i obaveze na strani tog lica, ali i države čiji je ono državljanin.²⁸ Međunarodni sud pravde ga je definisao kao „pravnu vezu koja u osnovi ima društvenu privrženost, istinsku povezanost interesa i osećanja, zajedno sa postojanjem recipročnih prava i dužnosti. Može se reći da državljanstvo predstavlja pravni izraz činjenice da je pojedinac kome je dodeljeno, bilo direktno zakonom ili kao rezultat akta vlasti, bliže povezan sa stanovništvom države koja ga daje, nego sa bilo kojom drugom državom”.²⁹ Dakle, ovaj odnos omogućava građaninu da uživa sva prava garantovana međunarodnim i domaćim pravom, ali ga ujedno i obavezuje na određene dužnosti predviđene istim pravilima. Drugim rečima, prema Evropskoj konvenciji o državljanstvu iz 1997. godine, državljanstvo ne određuje nečije etničko poreklo, već pravno svojstvo na osnovu kojeg drugi propisi daju licima određena prava i obveze.³⁰ Svaka država slobodno i isključivo odlučuje o tome ko stiče njeno državljanstvo (tzv. *domaine réservée*), u skladu sa načelom suverene jednakosti država. Isto određuje

²⁶ I. Medić, 416.

²⁷ G. van Campenhout, J. van Sterkenburg, “The diversification of national football teams: Using the idea of migration corridors to explore the underlying structures of nationality changes amongst foreign-born players at the football World Cup”, *International Review for the Sociology of Sport* 1/2021, 36, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1012690219892849>, 15. 11. 2022.

²⁸ S. Andonović, „Osvrt na pitanje državljanstva u pojedinim sportovima u Republici Srbiji”, *Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive*, (ur. M. Stanić, D. Šuput), Institut za uporedno pravo, Beograd, 2021; I. Medić; J. Schulting, *Comparing Citizenship and Naturalization Policies in International Sports: The Case of the 2019 Asian Football Cup*, 2019, 13, <https://thesis.eur.nl/pub/50826/Schulting-Jorn.pdf>, 5. 12. 2022.

²⁹ FIFA, Commentary on the Rules Governing Eligibility to Play for Representative Teams, 2021, 9, <https://digitalhub.fifa.com/m/ccab990abf45fc6/original/ro8mje8vw98yp3rvfbmi-pdf.pdf>, 5. 12. 2022.

³⁰ I. Medić, 418; J. Schulting, 13; FIFA, Commentary on the Rules Governing Eligibility to Play for Representative Teams, 9.

i čl. 1 Haške konvencije o nekim pitanjima u vezi sa sukobima prava o državljanstvu iz 1930, koja nije stupila na snagu, a isto gledište izražava i Međunarodni sud pravde u Hagu u odluci u predmetu *Notebom* od 1955. godine.³¹ Prema tome, način sticanja državljanstva razlikuje se od države do države u skladu sa pravnom tradicijom, nacionalnim interesima, istorijom i percepcijom budućnosti. Državljanstvo se tako stiče na osnovu jednog od četiri načela, i to na osnovu krvne veze ili porekla (*ius sanguinis*), područja (*ius soli*), prebivališta (*ius domicilii*) ili braka sa domaćim državljaninom (*ius matrimonii*). Po pravilu se za osnovno uzima jedno od navedenih načela koje se dalje upotpunjuje drugim načinima sticanja državljanstva. Načelo krvne veze ili porekla znači da lice rođenjem stiče državljanstvo koje imaju njegovi roditelji. Po načelu mesta rođenja, lice rođenjem stiče državljanstvo države na čijoj je teritoriji rođeno. Prema načelu prebivališta, lice stiče državljanstvo države na čijoj teritoriji ima prebivalište u određenom periodu,³² dok se, konačno, državljanstvo na osnovu braka sa domaćim državljaninom stiče nakon što protekne određeni period od trenutka zaključenja braka.

U teoriji se smatra da se odnos prema državljanstvu promenio, te se poziva na fleksibilniji razvoj međunarodnog javnog prava o državljanstvu i prihvatanje dvojnog ili višestrukog državljanstva. Neki naučnici čak veruju da će dvojna i višestruka državljanstva postati norma u budućnosti, jer važnost državljanstva leži u centralnoj ulozi države i eventualni pad te uloge bezuslovno će uticati na njegovu vrednost.³³ Na fudbalskom planu konstatuje se takva pojava i predviđa širenje tzv. državljanstava na prodaju, kada između sportista i države koju predstavljaju nema nikakvih ranijih veza, jer niti su oni, niti njihovi preci rođeni u toj državi. Praktično je reč o čisto ugovornom odnosu gde sportista „dobija” državljanstvo, uz često izdašan novčani iznos, u zamenu za medalje i očekivani napredak nacionalnog tima. Po mnogim mišljenjima reč je o veoma opasnoj praksi,³⁴ sa čime se slažemo.

6. PRAKSA EVROPSKOG SUDA PRAVDE

Evropski sud pravde povezivao je sport sa ekonomskom delatnošću kako bi omogućio sudovima da na sport primenjuju norme komunitarnog prava uvek kada je izneti slučaj povezan sa privrednom delatnošću.³⁵ Međutim, u predmetima *Walrave* i *Dona*, koji se odnose na sport, ali ne na fudbal, Sud je uvažio i postojanje specifičnosti reprezentativnih takmičenja. Ovakav stav je potvrdio u svom najpoznatijem fudbalskom predmetu *Bosman*.

Dakle, u predmetu *Walrave* Evropski sud pravde potvrdio je da se komunitarno pravo ne primenjuje na pravila koja su deo „čisto sportskog interesa”

³¹ I. Medić, 418.

³² I. Medić, 419; J. Schulting, 15.

³³ J. Schulting, 13.

³⁴ I. Medić, 420.

³⁵ O ovome više vid. J. Čeranić Perišić, 9–19; M. Sever, 337.

budući da ona zapravo nemaju ništa sa privrednim aktivnostima iz Osnivačkih ugovora, koji, kako je pomenuto, nisu regulisali sport, ali su u praksi brojna područja nadležnosti Zajednice odnosno Unije neposredno uticala na sport, i to pre svega na njegove ekonomske aspekte, poput, primera radi, odredbe o slobodnom kretanju radnika.³⁶ U suštini, Evropski sud pravde je predvideo da se sport podvodi pod odredbe komunitarnog prava jedino u slučaju kada se sportske aktivnosti i delatnosti obavljaju kao privredne (komercijalne) aktivnosti.³⁷ U ovom predmetu Sud je naglasio da zabrana diskriminacije na osnovu državljanstva, sadržana u članovima 7, 48 i 59 Ugovora o osnivanju Evropske ekonomske zajednice, „ne utiče na sastav reprezentacija, čije je formiranje pitanje čisto sportskog interesa, i kao takvo nema nikakve veze sa privrednom delatnošću”. U predmetu *Dona*, Sud je potvrdio da pravila koja se odnose na slobodu kretanja lica i pružanja usluga „ne predstavljaju usvajanje pravila ili prakse isključivanja učešća stranih igrača na određenim utakmicama iz razloga koji nisu ekonomske prirode, a odnose se na posebnu prirodu i kontekst takvih mečeva i tiču se samo sportskog interesa, kao što su, na primer, utakmice između reprezentacija različitih zemalja.”³⁸

Sve u svemu, posle više od dvadeset godina različitih odnosa i prilagođavanja Unije i UEFA, odlukom u predmetu *Bosman*, 1995. godine otvorena je nova era evropskog i svetskog fudbala.³⁹ Pravila ekonomskog liberalizma transponovana su u sport, ubačena je logika tržišta, a fudbal je postao ekonomska aktivnost kao i svaka druga, vođena slobodnom trgovinom.⁴⁰ Reč je o sporu Belgijske kraljevske unije fudbalskih klubova (URBSFA) i drugih protiv Žan-Mark Bosmana. Naime, Žan-Mark Bosman bio je profesionalni fudbaler, belgijski državljanin, koji je igrao u fudbalskom klubu iz Liježa. Kada mu je isticao ugovor, dobio je ponudu od kluba za koji je igrao da mu se ugovor produži, ali uz uslov da mu zarada bude 40 posto manja od one koju je ostvarivao na osnovu ugovora koji je isticao. Pošto nije želeo da potpiše takav ugovor, upisan je na transfer listu. Pravila Belgijske kraljevske unije fudbalskih klubova predviđala su da je klub koji preuzima igrača dužan da plati naknadu poslednjem klubu za koji je igrač nastupao. Kada je hteo da pređe u francuski klub, belgijski klub je odbio da pošalje sertifikat o transferu pošto Francuzi nisu želeli da plate naknadu i francuska strana se povukla iz pregovora o transferu. Apelacioni sud iz Liježa, na osnovu člana 177 Ugovora o Evropskoj ekonomskoj zajednici, obratio se Evropskom sudu pravde za tumačenje članova 48, 85 i 86 Ugovora. Evropski sud pravde je rezonovao i obrazlagao da se fudbal igra u organizovanim klubovima koji su članovi jednog nacionalnog saveza,

³⁶ A. Bačić, P. Bačić, „Lisabonski ugovor i novi start evropskog sportskog prava”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 4/2011, 683.

³⁷ D. Šuput (2015), 103–104; B. García, “UEFA and the European Union: From Confrontation to Cooperation”, *Journal of Contemporary European Research* 3/2007, 217.

³⁸ FIFA, *Commentary on the Rules Governing Eligibility to Play for Representative Teams*, 3.

³⁹ Opis predmeta *Bosman* preuzet iz D. Šuput (2015), 109–111.

⁴⁰ W. Gasparini, 56.

a da je u zemljama Unije jedini izuzetak Ujedinjeno kraljevstvo, gde postoji više, tj. četiri saveza (nacionalni savezi Engleske, Velsa, Škotske i Severne Irske). Nacionalni savezi su članovi Međunarodne federacije fudbalskih saveza (FIFA), koja je osnovana i radi u skladu sa propisima švajcarskog prava, a bavi se organizovanjem fudbala i fudbalskih takmičenja na svetskom nivou. FIFA je podeljena na konfederacije po kontinentima, i za teritoriju Evrope nadležna je UEFA, koja takođe radi u skladu sa odredbama švajcarskih propisa. UEFA ima članove među kojima su, razume se, i članovi iz država članica Unije. U skladu sa statutom UEFA, svi članovi moraju da prilagode svoje statute pravilnicima i odlukama UEFA. Svaka fudbalska utakmica organizovana pod pokroviteljstvom nacionalnog saveza mora biti igrana između dva kluba koji su članovi tog (nacionalnog) saveza. Tim svakog kluba sastoji se od igrača koji su u nacionalnom savezu registrovani da igraju za odgovarajući klub. Svaki profesionalni fudbaler mora biti registrovan u nacionalnom savezu kao sadašnji ili bivši igrač određenog kluba. Imajući sve prethodno navedeno u vidu, Evropski sud pravde je, odlučujući o pitanjima Suda iz Liježa, doneo odluku da član 48 Ugovora o Evropskoj ekonomskoj zajednici zabranjuje primenu pravila sportskih saveza po kojima profesionalni fudbaler, koji je državljanin jedne države članice, ne može, po isteku ugovora sa klubom, biti zaposlen u drugom klubu, u drugoj državi članici, osim ako budući klub ne plati bivšem klubu naknadu za transfer, treniranje i razvoj fudbalera. Član 48 isključuje primenu pravila nacionalnih i međunarodnih sportskih saveza u skladu sa kojima u takmičarskim utakmicama u njihovoj organizaciji fudbalski klubovi mogu uključiti ograničen broj profesionalnih igrača koji su državljani druge države članice Unije. U tom slučaju, Sud je došao do zaključka da državljani zemalja članica Unije imaju pravo, koje proizlazi direktno iz Ugovora, da napuste zemlju porekla, uđu na teritoriju druge države članice, nastane se u njoj iz ekonomskih razloga i bave se delatnošću kojom žele, te i fudbalom. U slučaju *Bosman* ponovo se došlo do zaključka da je profesionalni fudbal ekonomska aktivnost, a samim tim i predmet regulisanja komunitarnog prava. Neophodno je napomenuti da je u slučajevima *Walrave*, *Dona* i *Bosman*, Evropski sud prihvatio jedan izuzetak od principa primene slobode kretanja sportista kao radne snage, ali iz razloga koji nisu ekonomske prirode. Taj izuzetak odnosi se na sastav nacionalnih reprezentacija; tada su ograničenja slobode kretanja radne snage dozvoljena da se ne bi gubio smisao sportskih takmičenja između nacionalnih reprezentacija. Sve u svemu, odluka u slučaju *Bosman* priznala je da se, sa izuzetkom međunarodnih takmičenja između nacionalnih timova, pravila komunitarnog prava protiv diskriminacije i slobode kretanja primenjuju na fudbal. Kvote za državljanstvo su, prema shvatanju Suda, neprihvatljiva diskriminacija koja teži da smanji broj poslova dostupnih nedržavljanima i na taj način ograniči slobodu kretanja u smislu člana 39 Ugovora. Iako naknade za transfer nisu ograničene zasnovano na nacionalnosti, one ipak utiču na slobodu kretanja

radnika između država članica tako što predstavljaju značajnu prepreku i sprečavaju pristup zapošljavanju.⁴¹

7. REPUBLIKA SRBIJA, PRAVO EVROPSKE UNIJE I REPREZENTATIVNI FUDBAL

Članom 1 Ustava Republike Srbije predviđa se, između ostalog, da je Republika Srbija zasnovana na vladavini prava i socijalnoj pravdi, načelima građanske demokratije, ljudskim i manjinskim pravima i slobodama i pripadnosti evropskim principima i vrednostima. Jasno je da je opredeljenje Republike Srbije i čitavog ustavnopravnog poretka „pripadanje evropskim principima i vrednostima”. Drugim rečima, belodano je da će Srbija kao država kandidat za članstvo u Evropskoj uniji tokom procesa pregovaranja morati da usklađuje svoj pravni sistem i prakse sa pravom Evropske unije. Razume se, ovo se odnosi kako na reprezentativni fudbal tako i na fudbal uopšte kao sport, ali i na fudbal kao privrednu granu. Iako na prvi pogled tako ne deluje, neophodno je da se ovom procesu pristupi sa dužnom pažnjom kako bi se omogućio razvitak pravnog okvira u ovoj oblasti radi razvoja fudbalske igre na polzu svih građana Srbije. Svakako, na umu se mora imati činjenica da je fudbal više od igre ne samo u emotivnom već, dakako, i u ekonomskom smislu. Ta činjenica iziskuje posebnu opreznost tokom ovog procesa.

8. ZAKLJUČAK

Zaključićemo da postoji svojevrsni „rascep” u shvatanju fudbala i sporta uopšte između različitih akata Evropske unije i prakse Evropskog suda pravde. Tako smo mogli da vidimo da se na normativnom planu primenjuje, može se reći, sholistički pristup fudbalu, te se pored sada nesumnjive ekonomske dimenzije ističe i ona druga, bar podjednako važna, sociološko-kulturološka dimenzija. Izgleda nam se da se pristup fudbalu kao čisto ekonomskom fenomenu na nivou prava izaziva osećaj nelagode jer „zamagljuje” i „zaklanja” njegove druge aspekte. Shvatanje fudbala kao privredne aktivnosti „ubrzalo” je njegov ulazak na pravni teren. Mišljenja smo da će se insistiranjem samo i isključivo na njegovoj lukrativnoj strani izgubiti bit sporta, a posebno fudbala. Čini nam se da se on „kviri” jer je novca sve više, a pozitivnih primera, emocija i duše sve manje. Usled toga može se pretpostaviti da će generacije koje dolaze, ukoliko već i sadašnje nisu, ostati uskraćene za suštinu fudbala. Tačno je, od njega se živi, ali kao za retko koji posao, za njega se i živi. On znači maštanja, snove i emocije koje će biti uništene velikom količinom novca. Stoga deluje da se ove krajnosti moraju uvažiti, ali i da

⁴¹ L. V. Briggs, “UEFA v. The European Community: Attempts of the Governing Body of European Soccer to Circumvent EU Freedom of Movement and Antidiscrimination Labor Law”, *Chicago Journal of International Law* 1/2005, 447.

se mora sprečiti da pretegne tas ekonomske važnosti, pogotovo kada je o reprezentacijama reč. Ako taj magični deo fudbalske igre zaštitimo pravnim normama, bićemo na pravom putu kada je reč o njenom razvoju, pošto će se stvoriti uslovi da se skoro u potpunosti, na opšte zadovoljstvo, razvijaju kako ekonomska tako i društveno-kulturna dimenzija fudbala.⁴²

U teoriji se smatra da promena državljanstva u okviru međunarodnog sporta uopšte, a ne samo fudbala, postaje sve češća, i da otpor takvoj koncepciji nije održiv; pogotovo ako sportisti promene državljanstvo u pravednim i legitimnim granicama, svaki oblik protivljenja individualnoj odluci o prelasku u drugu nacionalnost smatra se nemogućim. Nagoveštava se da će klupski sportski model u potpunosti promeniti međunarodni sport. Ova ideja bi značila izvestan kraj nacionalnog predstavljanja u okviru fudbala.⁴³ Ipak, s druge strane „ne čudi ponovno okretanje većine zapadnih država prema politici nasleđa i želji za zaštitom većine tradicionalnih sportova. Sport, i naročito elitni sportski uspesi, koriste se kao zamajac snaženja nacionalnog jedinstva i razvoja snažnijeg osećaja nacionalnog identiteta. To se pokazuje veoma važnim u slučaju novonastalih država, i to kako na domaćoj, tako i na međunarodnoj sceni. Na domaćem nivou, sport stvara osećaj pripadnosti zajednici unutar te države, koja može koincidirati i sa nacionalnim i sa etničkim identitetom pojedinca. Na međunarodnom nivou, sport omogućuje: razlikovanje identiteta te države od svih ostalih, unutrašnje jedinstvo zajednice postignuto kroz državne simbole, te osećaj nacionalnog uspeha u međunarodnoj areni. Državljanstvo je po svojoj suštini društvena odgovornost. Sport se koristi da podučiti, simbolizuje i ostvaruje državljanstvo”.⁴⁴ Naše mišljenje ide za tim da je neophodno da se okrenemo suštini sporta, a posebno fudbala, odnosno da se zapitamo šta je u osnovi te igre. Rekli bismo da je to strast. Ona može biti izražena prema klubu, ali i prema reprezentaciji. Ipak, klupska strast je drugačija i dozvoljava igranje stranaca koji nemaju nikakve veze sa klubom za koji igraju, a da se suština te strasti i ljubavi ne naruši. Sasvim je drugačije sa reprezentativnim takmičenjima. U tom slučaju, ogromna većina navijača ima strast prema timu koji je oličenje jedne države i svega što ona predstavlja. Kada je takav slučaj, mišljenja smo da nije prihvatljivo dozvoljavati nastupe fudbalera koji nemaju istinske veze sa državom za koju igraju i njenim građanima. Drugim rečima, gubi se smisao i nestaje strast koja je toliko privlačna prilikom igranja međunarodnih utakmica. Nestaje ona strast koja nikada ne sme da nestane. Stoga pravo kao društvena delatnost koja mora da prati društvene tokove i spreči neželjene pojave u okviru neke delatnosti mora da preduzima određene mere u tom smeru, te u tom smislu možemo samo da pozdravimo odluke Evropskog suda pravde koje uvažavaju specifičnost reprezentativnih takmičenja.⁴⁵

⁴² M. Stanić; V. Petrov, M. Stanić

⁴³ J. Schulting, 16.

⁴⁴ I. Medić, 423.

⁴⁵ M. Stanić; V. Petrov, M. Stanić.

Miloš Stanić, PhD

Research Fellow, Institute of Comparative Law, Belgrade

Jovana Rajić Čalić, M.A.

Research Associate, Institute of Comparative Law, Belgrade

THE EUROPEAN UNION LAW AND REPRESENTATIVE FOOTBALL

Abstract

Globalization and the development of the global economy have also influenced the development of football in Europe and throughout the world. The paper deals with the relationship of the European Union Law and football. The European Union, as a specific legal structure, has been “eluding” precise definition of its legal nature since its inception, while the nature of football is changing, and in addition to the game, it is also becoming an important economic activity. The attitude of the Union towards football can be divided into two periods. First, before the Bosman case and after it. Both periods are marked by the activity of the European Court of Justice, and the connection of sports and football as a whole with economic activity, which was also confirmed in the Bosman case. However, there is one exception in relation to such a position of the Court, and that is the matches of representative selections. After posing the problem and briefly describing the practice of the Court, the authors try to figure out the motives that led to such reasoning of the Court.

Keywords: *European Union, European Union Law, European Court of Justice, football, citizenship, national teams.*

Literatura

- Andonović S., „Osvrt na pitanje državljanstva u pojedinim sportovima u Republici Srbiji”, u: *Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive* (ur. M. Stanić, D. Šuptut), Institut za uporedno pravo, Beograd 2021, 11–19.
- Bačić A., Bačić P., „Lisabonski ugovor i novi start europskog sportskog prava”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 4/2011, 681–702.
- Briggs L. V., “UEFA v. The European Community: Attempts of the Governing Body of European Soccer to Circumvent EU Freedom of Movement and Antidiscrimination Labor Law”, *Chicago Journal of International Law* 1/2005, 439–454.
- Closson P., “Penalty Shot: The European Union’s Application of Competition Law to the Bosman Ruling”, *Boston College International & Comparative Law Review* 1/1998, 167–182.

- Ćeranić Perišić J., „Sport u Evropskoj uniji – na raskršću nadležnosti – implikacije primene člana 165”, u: *Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive II* (ur. M. Stanić, D. Šuput), Institut za uporedno pravo, Beograd 2022.
- Ćirić J., „Fudbal kao ogledalo društva”, u: *Srpski fudbal – stanje i perspektive* (ur. J. Šurbatović), Institut za uporedno pravo, Fudbalski savez Beograda, Beograd 2016, 107–122.
- De Witte B., “The European Union as an International Legal Experiment”, in: *The Worlds of European Constitutionalism* (ed. De Búrca, J. H. H. Weiler), Cambridge University Press, Cambridge 2012, 19–56.
- Dyevre A., European Integration and National Courts: Defending Sovereignty under Institutional Constraints?, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.952.94&rep=rep1&type=pdf>, 2. 11. 2021.
- FIFA, Commentary on the Rules Governing Eligibility to Play for Representative Teams, 2021, <https://digitalhub.fifa.com/m/ccab990abf45fcf6/original/ro8mje8vw98yp3rvfbmi-pdf.pdf>, 5. 12. 2022.
- Freeburn L., “European Football’s Home-Grown Players Rules and Nationality Discrimination Under the European Community Treaty”, *Marquette Sports Law Review* 1/2009, 177–221, <https://scholarship.law.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1013&context=sportslaw>, 15. 11. 2022.
- García B., “UEFA and the European Union: From Confrontation to Cooperation”, *Journal of Contemporary European Research* 3/2007, 202–223.
- Gasparini W., “Un sport européen?”, *Sociétés contemporaines* 69/2008, 49–57.
- Hamulák O., *National Sovereignty in the European Union: View from the Czech Perspective*, Springer, 2016.
- Medić I., „Neka pitanja državljanstva u sportu kao fenomen međunarodnog sportskog prava”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 2/2017, 415–435.
- Nešković S., „Nacionalni subjekti međunarodnih odnosa i ograničeni suverenitet”, *Ekonomija: teorija i praksa* 2/2019, 71–89.
- Opavski P., „Fudbalski sport za treći milenijum”, u: *Srpski fudbal – stanje i perspektive* (ur. J. Šurbatović), Institut za uporedno pravo, Fudbalski savez Beograda, Beograd 2016, 139–155.
- Parrish R., *Sports Law and Policy in the European Union*, Manchester University Press, Manchester 2003a.
- Parrish R., “The Birth of European Union Sports Law”, *Entertainment Law* 2/2003b, 20–39.
- Pavićević V., Džamić V., „Koncept suverenosti: razvoj i savremena tumačenja”, *Međunarodna politika* 1145/2012, 95–109.
- Petrov V., Stanić M., „Reprezentativni fudbal i promena državljanstva – FIFA pravila”, u: *Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive II* (ur. M. Stanić, D. Šuput), Institut za uporedno pravo, Beograd 2022.

- Schulting J., *Comparing Citizenship and Naturalization Policies in International Sports: The Case of the 2019 Asian Football Cup*, 2019, <https://thesis.eur.nl/pub/50826/Schulting-Jorn.pdf>, 5. 12. 2022.
- Sever M., *Pravni okvir transfera profesionalnih sportista*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerzitet u Beogradu, 2016.
- Stanić M., „Ključne tačke odnosa komunitarnog prava i fudbala”, u: *Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive* (ur. M. Stanić, D. Šuput), Institut za uporedno pravo, Beograd 2021, 99–108.
- Šuput D., „Nastajanje sportskog prava Evropske unije”, *Strani pravni život* 2/2015, 99–115.
- Šuput D., „Primena propisa Republike Srbije kao otežavajući faktor u procesu modernizacije srpskog fudbala”, u: *Srpski fudbal – stanje i perspektive* (ur. J. Šurbatović), Institut za uporedno pravo, Fudbalski savez Beograda, Beograd 2016, 31–48.
- Šuput D., „Sistem fudbalskih propisa”, u: *Srpski fudbal – uporednopravni izazovi i perspektive* (ur. M. Stanić, D. Šuput), Institut za uporedno pravo, Beograd 2021, 123–138.
- Van Campenhout G., Van Sterkenburg J., “The diversification of national football teams: Using the idea of migration corridors to explore the underlying structures of nationality changes amongst foreign-born players at the football World Cup”, *International Review for the Sociology of Sport* 1/2021, 36–61, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1012690219892849>, 15. 11. 2022.
- Van Campenhout G., Van Sterkenburg J., Oonk G., “Who Counts as a Migrant Footballer? A Critical Reflection and Alternative Approach to Migrant Football Players on National Teams at the World Cup”, 1930–2018., *The International Journal of the History of Sport* 11/2018, 1071–1090, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09523367.2019.1581769>, 15. 11. 2022.